

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2014

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 364.48 : 314 : 316.334.55

*М. М. Тимошенко,
кандидат економічних наук,
в. о. доцента Житомирського національного агроекологічного університету*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

*М. Tymoshenko,
PhD, Acting Associate Professor Zhytomyr National Agroecological University*

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN RURAL AREAS

В статті систематизовано основні теоретичні підходи до визначення понять "соціальної інфраструктури сільських територій" та "соціальної сфери". Визначено історичні витоки поняття "соціальна інфраструктура села". Розглянуто термін "невиробнича сфера", який використовувався у практиці управління народним господарством в минулому столітті на протязі соціальної інфраструктури. Розроблена гіпотеза визначення понять "соціальної інфраструктури сільських територій" та "соціальної сфери". Досліджено показники розвитку соціальної інфраструктури сільських територій. Виділено позитивні риси та недоліки двох підходів до оцінки рівня розвитку матеріальної бази соціальної сфери села. Проаналізовано два підходи до класифікації об'єктів соціальної інфраструктури. Визначено поділ соціальної інфраструктури сільських територій за призначенням галузі поділяють на дві великі групи: соціально-культурні та соціально-побутові.

In the article it is systematized the main theoretical approaches to the definitions of the terms "social infrastructure of rural areas" and "social sector". It is determined the historical origins of the concept of "social infrastructure of the village". It is examined the term "non-productive sphere," which was used in the practice of economic management in the last century, as opposed with social infrastructure. It is worked out the hypothesis for the definition of the terms "social infrastructure in rural areas" and "social sector". It is investigated the indicators of the development of social infrastructure in rural areas. Attention is drawn to positive features and shortcomings of two approaches to estimate the level of the development of the material base of social rural infrastructure. It is analyzed two approaches to the classification of the objects of social infrastructure. It is determined that the division of the social infrastructure of rural areas for the purpose is divided into two large groups: a social cultural group and social domestic one.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, сільська місцевість, соціально-культурні, соціально-побутові, соціальна сфера.

Keywords: social infrastructure, rural areas, a social cultural group, social domestic one, social sphere.

Постановка проблеми. Оптимальне поєднання матеріального виробництва і соціальної інфраструктури дає змогу забезпечувати відповідність між матеріальним добробутом і духовним розвитком людини. При цьому необхідно відмітити зростаючу роль і активний зворотний вплив соціальної інфраструктури на розвиток суспільного виробництва. Адже науково - технічна революція, якісно нова техніка вимагають підвищення рівня освіти, кваліфікації, загальної культури людини, її дисциплінованості та відповідальності за доручену справу. Як свідчить досвід, недооцінка соціальної інфраструктури, її відставання від розвитку виробництва є однією з причин гальмування зростання ефективності виробництва. Через це розвиток соціальної інфраструктури є важливим чинником прискорення економічного розвитку та якісного перетворення умов життя людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури досліджували такі вчені як О. А. Бугуцький, М. Х. Вдовиченко, І. Ф. Гнибіденко, В. Р. Кучеренко, М. К. Орлатий, В. К. Терещенко К. І. Якуба та ін.

Постановка завдання. Метою є дослідження теоретичних підходів до тлумачення понять "соціальної інфраструктури сільських територій", "соціальної сфери".

Виклад основного матеріалу. Інтенсивне наукове опрацювання терміну "соціальна інфраструктура села" відбулось у кінці 70-х - на початку 80-х років ХХ ст. Приблизно ж тоді у науковому обігу з'явився термін. У практиці управління народним господарством до 90-х років ХХ ст. соціальну інфраструктуру не виділяли. Використовувався термін "невиробнича сфера" на протязі "виробничій". Такий поділ був зумовлений переконанням вчених, що невиробнича сфера не створює матеріальні блага. О.С. Радука зазначає, що, звичайно, невиробнича сфера існує. До неї він відносить: партапарат, апарат Державного управління, громадські організації та рухи, армію, міліцію тощо. Проте всю соціальну інфраструктуру не можна відносити до невиробничої сфери, тому що тут створюються послуги, які задовольняють соціальні і духовні потреби. Праця, що створює ці послуги, є успішною корисною, рівноцінною праці у сфері матеріального виробництва. Тому її слід вважати продуктивною працею, а соціальну інфраструктуру віднести до сфери нематеріального виробництва [5].

Наразі у практиці управління ототожнюють поняття "соціальної інфраструктури" та "соціальної сфери", у той час як вчені-економісти їх розмежовують. Так, згідно визначення Орлатого М.К., Бугуцького О.А. "соціальна сфера - це сфера, яка забезпечує життєдіяльність людини, охоплює широке коло проблем: це сама людина та її відтворення, життєвий рівень та сільське розселення" [3, с. 257].

Дещо інше визначення соціальної сфери дають такі вчені, як Кучеренко В.Р., Громяк В.В., Кічук О.С., Макаренко І.І., Попадич І.З. На їх думку "соціальна сфера являє собою сукупність структурних елементів сільського поселення, покликаних забезпечити сільське населення належними умовами праці і відпочинку, створити сприятливе, комфортне та гармонійне життєве середовище. Це мережа різних за формами власності підприємств, установ, закладів оздоровчого, освітянського, культурного, побутового призначення, транспорту, зв'язку тощо" [6, с.81]. Таким чином поняття "соціальної сфери" підміняється поняттям "соціальна інфраструктура".

Думки вчених щодо визначення соціальної інфраструктури в цілому збігаються. Орлатий М.К., Бугуцький О.А. зазначають, що “соціальна інфраструктура села - це сукупність організацій і підприємств, які забезпечують сприятливі умови життєдіяльності людей на виробництві та в побуті. Галузі соціальної сфери не виробляють продукції, але вони створюють умов для її виробництва” [3, с.256].

Прокопа І.В., Орлатий М.К.: “Соціальна інфраструктура села являє собою мережу підприємств, установ, закладів, а також окремих служб (з їх матеріальною базою, працівниками, господарськими та іншими зв'язками), що забезпечує задоволення життєвих потреб сільського населення, крім потреби в праці у сфері суспільного виробництва. Вона є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону” [7, с. 133].

Кучеренко В.Р., Громлюк В.В., Кічук О.С., Макаренко І.І., Попадич І.З. зазначають, що як економічна категорія, соціальна інфраструктура виражає відносини власності між суспільством і його членами з приводу споживання послуг (матеріальних та нематеріальних), необхідних для відтворення сукупної робочої сили та гармонійного розвитку кожної людської особистості. Як складова частина національної економіки - це сукупність галузей, функціональне призначення яких полягає в задоволенні потреб населення в послугах. Відповідно до цього до неї звичайно відносять галузі сфери обслуговування, які надають різноманітні послуги населення (невиробнича сфера і виробничі галузі в частині обслуговування населення) [6, с. 10].

Отже, соціальна сфера - це нематеріальне виробництво, яке створює, нематеріальні форми багатства, що відіграють велику роль у розвитку працівника, його розумових і фізичних здібностей, професійних знань, підвищенні освітнього і культурного рівня, зміцненні фізичного і етичного здоров'я. Матеріальною базою соціальної сфери є соціальна інфраструктура. Соціальна інфраструктура - це комплекс галузей, де створюються нематеріальні форми багатства, які відіграють вирішальну роль у розвитку людини, примноженні її розумових і фізичних здібностей, професійних знань, підвищенні освітнього та культурного рівня.

Важливим показником розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів є рівень забезпеченості їх основними об'єктами, який розраховується як відношення наявної кількості об'єктів інфраструктури до існуючої потреби населення. До показників, які характеризують соціальну інфраструктуру також належать: наявність об'єктів соціальної інфраструктури; капітальні вкладення в невиробничу сферу; основні фонди невиробничої сфери; введення в дію основних об'єктів соціальної інфраструктури; обсяг послуг, наданих сільському населенню села.

Серед оцінок рівня розвитку матеріальної бази соціальної сфери села можна виділити два підходи. Перший полягає у визначенні забезпеченості відповідними об'єктами населення у розрахунку на зіставлену його чисельність, другий - забезпеченості цими об'єктами сільських поселень. Кожний із них має свої недоліки. Наприклад, певна кількість лікарняних ліжок у центральній районній лікарні, розташованій у райцентрі, зовсім не свідчить про реальну можливість користуватися ними жителів конкретних сіл. З іншого боку, наявність чи відсутність у селі, наприклад, дитячого дошкільного закладу не характеризує рівня задоволення в ньому потреб жителів цього села, оскільки в ньому *Може* бути вдвічі більше дітей, ніж місць у дитячому закладі, або зовсім не бути дітей.

Незважаючи на зазначені недоліки, обидва підходи застосовуються в характеристиках рівня забезпеченості села об'єктами соціальної сфери. Недоліки першого підходу нівелюються при розрахунках, здійснених для достатньо великих сільських територій, другого - при врахуванні особливостей конкретних поселень, тобто на мікрорівні.

В літературі зустрічаються два підходи до класифікації об'єктів соціальної інфраструктури: територіальний та галузевий. За територіальною належністю соціальну інфраструктуру певного регіону, території чи поселення. Сільська соціальна інфраструктура є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону. Для соціальної інфраструктури села притаманні широка розгалуженість мережі підприємств, установ і закладів, велика частка в ній малопотужних об'єктів, більша, ніж у містах, частка сезонних і мобільних форм обслуговування, нижчий технічний і технологічний рівень об'єктів, розташованих безпосередньо в сільській місцевості.

З метою подолання недоліків сільської соціальної інфраструктури, насамперед розосередженість і невелику людність сільських поселень, у більшості галузей соціальної інфраструктури, склалася етапна система обслуговування сільського населення, за якою товари і послуги повсякденного попиту надаються споживачам безпосередньо за місцем проживання або в найближчому поселенні, яке, таким чином, виконує функції первинного центру обслуговування. Товари та послуги періодичного, епізодичного та одиничного попиту зосереджуються в населених пунктах, що виконують роль центрів обслуговування більш високих рангів.

Викремлення сільської соціальної інфраструктури до певної міри умовне, оскільки багато інфраструктурних об'єктів, розташованих як у сільській місцевості, так і в містах, обслуговують одночасно сільські і міські підприємства, задовольняють потреби міських і сільських жителів. Тому, досліджуючи соціально-економічний потенціал села, доцільно розглядати його інфраструктуру складових як сукупність відповідних підприємств, закладів та окремих об'єктів, розташованих у сільській місцевості. До кола підприємств та організацій, які забезпечують задоволення потреб сільського населення, не належать міські об'єкти соціальної інфраструктури, якими сільські жителі користуються принагідно або змушені користуватись через недосконалість сфери обслуговування. Проте не виникає сумнівів щодо приналежності до соціальної інфраструктури села обласних та районних лікарень, майстерень з ремонту складної побутової техніки, спеціалізованих магазинів, посилкової торгівлі тощо, функціями яких є обслуговування селян. Отже, головним критерієм віднесення міських підприємств і організацій до соціальної інфраструктури села є приналежність їх до системи обслуговування населення.

Вчені вважають, що інфраструктура складається з 16 інтегрованих галузей, які в свою чергу мають більше 50 підгалузей [1]. Багатогалузевість соціальної інфраструктури спонукає до поділу її на види, що об'єднують декілька галузей, близьких за функціональним призначенням. За призначенням галузі поділяють на дві великі групи. Першу групу галузей називають соціально-культурні або соціально-економічні, “що беруть участь у формуванні та розвитку робочої сили”. До них відносять освіту, культуру, мистецтво, охорону здоров'я, фізкультуру, спорт, туризм, відпочинок.

Другу групу складають соціально-побутові або матеріально-побутові. У визначенні складових цієї групи, як зазначає Гнибіденко І.Ф., погляди вчених розбігаються. Одні роблять акцент на приналежності галузей до матеріального виробництва, інші надають перевагу соціальній функції.

І.Ф. Гнибіденко зауважує, що залежно від мети дослідження акценти можуть зміщуватись з матеріально-побутових на соціально-культурні галузі інфраструктурного забезпечення АПК і навпаки [1]. А деякі дослідники, такі як Радука О.С. вважає, що є галузі, які можна віднести як до матеріального виробництва (там, де є процес виробництва), так і до нематеріального (де вони пов'язані з обслуговуванням людей). Це торгівля, транспорт, зв'язок, охорона навколишнього середовища [5, с.42].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Схиляюся до «класичного» поділу соціальної інфраструктури на галузі соціально-культурного та побутового призначення. До перших віднесемо освіту, охорону здоров'я, фізкультуру, спорт, культуру та дозвілля. Решту галузей до побутових. Щодо виділення окремо інженерних мереж, то це є недоцільним. Їх краще віднести до житлово-комунального господарства, тому що головне призначення інженерних мереж створення комфортних житлових умов населенню. Вони завжди пов'язані із такою складовою соціальної інфраструктури як житловий фонд.

Список використаних джерел.

1. Гнибіденко І. Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення / І. Ф. Гнибіденко. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – 54 с.
2. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/page/?10005>.
3. Економічний і соціальний стан аграрного сектора України: Науково статистико-аналітична розробка/ Саблук П. Т., Бугуцький О. А., Орлатий М. К. та ін. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1997.
4. Лібанова Е. Аналіз бідності та соціальних наслідків економічної кризи в Україні [Електронний ресурс] / Е. Лібанова, Л. Черненко, В. Саріогло // Програма розвитку ООН в Україні. – К., 2010. – С. 5. – Режим доступу : <http://www.undp.crimea.ua/img/docs/201104111458290.Analiz%20bidnosti%20Ukraina%202010.pdf>
5. Основи економічної теорії: навч. посіб. / за ред. В. О. Білика, П. Т. Саблука. – К.: Інститут аграрної економіки, 1999. – 468 с.
6. Регіональна економіка: соціальна інфраструктура села / В. Р. Кучеренко, В. В. Громлюк, О. С. Кічук та ін. – Одеса: «Астропринт», 2004. – 144 с.
7. Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки / М.Х. Вдовиченко, К.І. Якуба, М.К. Орлатий та ін.; За ред. П.Т. Саблука, М.Х. Вдовиченка. – К.: Урожай, 1993. – 216 с.
8. Соціально-економічний розвиток сільських територій навч. посібник / За ред. В. К. Терещенка. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – 348 с.
9. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 566 с.

References.

1. Hnybidenko, I. F. (2003), *Sil's'ka sotsial'na infrastruktura: aspekty rozvytku ta zajniatosti naselennia* [Rural social infrastructure: aspects of development and employment], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Derzhavna tsil'ova prohrama staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2020 roku. (2010), "The national target program for sustainable rural development for the period up to 2020", available at: <http://www.minagro.gov.ua/page/?10005>.
3. Sabluk, P. T. Buhuts'kyj, O. A. Orlatj M. K. (1997), Ekonomichnyj i sotsial'nyj stan aharnoho sektora Ukrainy: Naukovo statystyko-analitychna rozrobka [The economic and social situation of the agricultural sector of Ukraine: Scientific statistical and analytical development], Instytut aharnoi ekonomiky UAAN, Kyiv, Ukraine.
4. Libanova, E. and Cheren'ko, L. (2010), "Analysis of poverty and social impact of the economic crisis in Ukraine", Prohrama rozvytku OON v Ukraini [Online], available at: <http://www.undp.crimea.ua/img/docs/201104111458290.Analiz%20bidnosti%20Ukraina%202010.pdf>
5. Bilyka, V. O. and Sabluka, P. T. (1999) Osnovy ekonomichnoi teorii [Principles of Economic Theory], Instytut aharnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine.
6. Kucherenko, V. R. Hromliuk, V. V. and Kichuk, O. S. (2004), Rehional'na ekonomika: sotsial'na infrastruktura sela [Regional Economy: rural social infrastructure], "Astropynt", Odessa, Ukraine.
7. Vdovychenko, M.Kh. Yakuba, K.I. and Orlatj, M.K. (1993), Sotsial'ne vidrodzhennia i rozvytok sela v umovakh stanovlennia rynkovoï ekonomiky [Social rebirth and rural development in the conditions of market economy], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.
8. Tereschenko, V. K. (2011), Sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok sil's'kykh terytorij navch. posibnyk [Socio-economic development of rural areas], Vydavets' PP Lysenko M. M., Kyiv-Nizhyn, Ukraine.
9. Osaulenko, O. H. (2010), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2009 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2009], DP «Informatsijno-analityчне ahentstvo», Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"